

Sørøveren fra Sønderho. Peder Hansen Brinch (1767-1826)

Peder Hansen Brinch var en af Sønderhos mest farverige personer

Af Sven B. Anthonisen

Han er blevet kaldt Sørøveren, og mange myter og eventyrlige beretninger knytter sig til ham. Hans efterkommere er mangfoldige.

Mange har hørt om Sørøveren, men når det kommer til stykket, ved de færreste ikke ret meget om ham. Med udgangspunkt i en række spredte kilder har Sven B. Anthonisen derfor sat sig for at sammenskrive et portræt. Han er i øvrigt tidligere seminarielæktor, født 1944 i Esbjerg og bor i dag i København. Han er af Sønderho-slægt på farens side, og forældrene var i mange år bosat i Nordby. Selv er han nu tilbagevendende fanøgæst.

Med tak fordi Sven lod mig bringe hans portræt af Sørøveren, glæder det mig at kunne præsentere denne samlede fremstilling, så vi alle kan blive meget klogere!

Skulle der efter læsningen af artiklen være emner, som du gerne vil drøfte med *Sven B. Anthonisen*, skulle jeg hilse og sige, at du er meget velkommen til at kontakte ham.

God fornøjelse

Sven B. Anthonisen og Per Hofman Hansen

Går du en stille vinterdag gennem de små gader i Sønderho, kan du komme nogle af de små lave huse lidt tættere end i sommertiden, når husene og haverne fyldes af glade sommergæster. Lader du nærmest tilfældigt blikket gå gennem de små ruder, vil du mange steder se det samme billede - en silhuet. Det er Sørøveren - eller rettere det viser Sørøveren, der underviser sin søn i navigationens svære kunst.

Peder Hansen Brinch hed han og efterlader sig ud over rigtig mange efterkommere også mange gode historier - historier der grænser til det mytiske.

Han er min 2 x tipoldefar, og jeg skal prøve at beskrive noget af det, vi ved om ham - eller tror at vide!

Peder Hansen Brinch er født i Sønderho i 1767 som søn af Hans Pedersen Brinch og Anna Jesdatter. Peder er opkaldt efter sin bedstefar Peder Hansen Brinch, så der var system i navngivningen. Der er ikke tvivl om, at Peder Brinch har været en initiativrig og selvbevidst mand måske nysgerrig og eventyrlysten. Han kommer i hvert fald vidt omkring i verden. På den tid - omkring 1800 - var der ret mange skibe hjemmehørende i Sønderho, og de sejlede primært i nærområdet, men enkelte gik også til Hamburg, Holland og Norge.

Huset

Sørøveren fik i 1800 bygget et hus ved stranden i Sønderho. I dag ligger det i det, der hedder Øster Land. Det var et ret aneligt hus på 11 fag, hvoraf de 2 endda er i to etager. På den tid meget usædvanligt for Sønderho. I 1800 lå huset meget tæt på stranden, og fra vinduerne mod øst var der udsigt over Vadehavet og havnen. Og ikke mindst fra vinduerne på 1. sal var der en storslået udsigt. Huset er i dag meget ombygget og opdelt i 2 boliger.

Peder Brinch har valgt ikke at bygge som stort set alle andre i Sønderho: øst-vest. Næsten alle huse i Sønderho vender som kreaturerne på marken rumpen mod vinden, og da de fremherskende vinde er vestlige, ligger de øst-vest. Stuerne ligger mod syd og kan nyde godt af varmen fra solen. Hvad baggrunden for, at Sørøveren vælger at bygge på tværs, ved vi ikke, men måske har han villet have udsigt over havet og solopgangen. En anden mulighed er selvfølgelig, at han har villet vise, at han kunne og ville gøre, som han selv fandt bedst og ikke underlægge sig de lokale traditioner - altså være på tværs. De få huse, der i dag ligger i retningen nord-syd, kaldes i øvrigt i dag tværhuse.

Middelhavet

Som ung har Peder Brinch tilsyneladende været vidt omkring, og måske har han allerede været i Frankrig, mens den franske revolution var på sit højeste og voldsomste. En af familiehistorierne fortæller i hvert fald, at han skulle "have specialiseret sig i udsugning af aristokrater til England og tjent mange penge på denne fragt af 'hvidt elfenben'". Om det er korrekt er noget usikkert, for en anden beretning fortæller, at Peder Brinch under krigen mellem Frankrig og England "gjorde sig bemærket ved mange eventyrlige foretagender bl.a. ved at hjælpe adskillige adelsmænd bort fra Frankrig til Italien. Han anbragte disse i tønder og kasser, og dette levende gods var på skibspapirerne opført som vin, olie, frugt etc. For disse bedrifter blev han af de pågældende flygtninge betænkt med rige gaver i guld og sølv, som endnu findes spredt i familiens eje".

At han tidligt har sejlet på Frankrig, er der ikke tvivl om, og han tog ikke kun til den franske atlantehavskyst, men over Biscayen og ind i Middelhavet. På hans gravsten nævnes, at han har været i Middelhavet. Og det fremgår også af nogle af de ting, han har efterladt. Der findes også et billede af hans skib "*Andreas*", der er malet i Marseille i 1804. Det vender jeg tilbage til.

Hvorfor han tog den lange tur ind i Middelhavet er temmelig uklart, men helt ualmindeligt var det ikke for danske skibe. Dansk handel og skibsfart havde de sidste årtier af 1700-tallet haft en gylden periode, ikke mindst fordi det lykkedes at holde tvillingeriget Danmark-Norge neutralt i de store krige. Mod slutningen af århundredet blev denne neutralitetspolitik sværere og sværere at fastholde pga. Napoleonskrigene og primært krigen mellem Frankrig og England. Da engelske krigsskibe forlangte at visitere de neutrale landes skibe, tvang det Danmark-Norge til at tilslutte sig det såkaldte "væbnede neutralitetsforbund" med Rusland, Sverige og Preussen. Det fik englænderne til at sende deres flåde under admiral Nelson til København, og det kom til slaget på reden 2. april 1801, hvor Danmark mistede en stor del af sin flåde. Til trods for dette angreb forsøgte Danmark-Norge i de følgende år at fortsætte sin neutralitetspolitik, men Napoleon proklamerede i 1806 den såkaldte "fastlandsspærring", som Danmark-Norge tiltrådte i 1807 - og straks vendte englænderne tilbage for endegyldigt at gøre det af med den betydelige dansk-norske flåde. Det endte med det frygtelige bombardement af København i september 1807, og englænderne drog af sted med det meste af flåden. Det blev starten på en voldsom periode i dansk historie. Godt nok blev der bygget en hel del mindre skibe og kanonbåde, og mange skippere fik kaperbrev, der gav tilladelse til erobre fjendtlige skibe og deres last, men der var nød og fattigdom i store dele af riget og ikke mindst i Norge. Det endte med statsbankerot, og Norge blev skilt fra Danmark.

Indtil 1807 har sønderhoskipperne kunnet fortsætte deres sejlads og tjene gode penge. Der kom også flere skibe hjemmehørende i Sønderho. Hvor Peder Brinch har været indtil 1807, kan vi ikke i dag sige med sikkerhed, men flere ting tyder på, at han i flere omgange har været i Frankrig - men han har også været hjemme i Sønderho. Han byggede hus i 1800. Han fik børn i 1799, 1802, 1807. Han var med i folketællingen i Sønderho 1801. Han blev portrætteret i Marseille i 1804 - og det blev hans skib også.

Vi må nok her læne os op ad familietraditionen. Vi ved, at han har været i Middelhavet, men præcist hvornår ved vi altså ikke. Måske i perioden fra noget før 1798 til ca. 1807, men så må han også flere gange have været tilbage i Sønderho.

Perioden var en dramatisk periode i Middelhavet. Franskmændene besluttede i 1798 at erobre Ægypten, og samlede derfor en stor flåde i Toulon. Napoleon stod i spidsen for erobringstogtet, og flåden sejlede sammen med et stort antal transportskibe fra Toulon, uden at den engelske flåde under admiral Nelson opdagede det i første omgang. Da de opdagede, hvor den franske flåde var på vej hen, blev den engelske flåde forsinket af en voldsom storm, så den franske flåde kunne aflevere Napoleon og hærstyrken ved Alexandria. Napoleon erobrede hurtigt Ægypten, men da den engelske flåde kom til bugten ved Abukir og mødte den franske flåde, kom det til et voldsomt slag. Den franske flåde blev nærmest udsløjet. - Året efter - 1799 - vendte Napoleon tilbage til Frankrig. Han sejlede på en fransk fregat fra Alexandria.

I den store transportflåde var der to danske skibe. Det fremgår af listerne over de i Marseille chartrede transportfartøjer. Det ene fartøj var en brig, og det andet var "*une goelette danoise*". Det er sandsynligvis Peder Brinchs galease "Andreas".

Familietraditionen fortæller, at "Peder Brinch under eller efter slaget ved Abukir frelste en højtstående officer under dramatiske omstændigheder og bragte ham tilbage til Marseille, og at han blev belønnet storslået derfor. Ikke alene fik han den nævnte miniature, malet af en af datidens kunstnere, men også et kostbart guldur med inskription og kæde; gulduret er desværre forsvundet, men miniaturen er endnu i familiens eje". Det fortælles også, at han "menes at have gjort sig fordelagtig bemærket som blokadebryder".

Det fortælles endvidere, at han for sin redningsdåd blev belønnet med udnævnelse til "*capitaine*" i den franske flåde. Det skulle så være forklaringen på, at der på hans gravsten står "skibs-capitain" og ikke bare skipper.

Forsvar af Sønderho

Perioden 1807-14 var en voldsom periode ikke kun i danmarkshistorien, men også i Fanøs historie. Hvor der indtil krigen kun havde været fremgang på alle områder - økonomisk, befolkningsmæssigt, antal skibe og størrelsen på skibene - blev der i løbet af krigsårene dårligere og dårligere tider. Sønderhoskipperne sejlede stadig, men nu med stor risiko for at blive opbragt af de engelske skibe - og det blev en del sønderhoskibe, og sønderhosøfolk endte i "*prisonen*" i England (fængsel - og i flere tilfælde flere år - på oplagte krigsskibe i engelske havne). Men Peder Brinch blev ikke opbragt. Vi ved, at han har sejlet med korn og andre fødevarer til det sultende Norge og havde trælast med tilbage. Det har været en farlig

sejlads, men også velbetalt, da det foregik for kongelig regning. Det fortælles, at han erhvervede sig en betydelig formue, som han heldigvis havde anbragt i varer og ejendomme, så hans tab ved statsbankerotten i 1813 var meget begrænset.

De fjendtlige engelske skibe var ofte tilstede i de danske farvande og også omkring Fanø. De havde dog generelt svært ved navigere i det meget specielle farvand. De forsøgte at forhindre handlen langs kysten mod syd til Tyskland og Holland og mod nord til Norge, og forsøgte at kapre de små danske handelsfartøjer. I Sønderho var der oprettet en såkaldt landmilits, der skulle forhindre engelsk invasion, og tre gamle batterier var blevet sat i stand.

Peder Brinch har sikkert nydt stor respekt i sin hjemby pga. sin erfaring, sine penge og sin selvbevidsthed, så han blev i 1807 øverstkommanderende for militsen i Sønderho. De havde geværer og kanoner, og de fik lovning på patroner til geværene og krudt og kugler til kanonerne, men de fik også at vide, at der skulle spares på skuddene. Efterhånden fik Peder Brinch organiseret forsvaret og vagtmandskabet i Sønderho. Militsen og batterierne blev kontrolleret hver dag af "*kommandanten på den hvide hest*". Det var øens kommandant kaptajn Winckler, der hver dag kom ridende fra Nordby. Der var tre batterier (jordvolde) ved indsejlingen til havnen, og hvert batteri havde to eller tre kanoner - og på et tidspunkt blev der brug for forsvaret. Et engelsk krigsskib havde ankret op og sendte barkasser (op til 10 m lange robåde) ind mod Sønderho. Men vagten har været på plads, og batterierne blev bemandede med militsens sønderhofolk. Da bådene rundede sydspidsen, skulle Peder Brinch have sagt de berømte ord: "*I Guds og Kongens navn og på min regning - FYR!*". Kuglerne ramte ikke bådene, men det var nok til at forskrække englænderne så meget, at de vendte om.

Sådan fik jeg fortalt historien i min barndom, og sådan beskriver Andreas Sørensen det også. Andre har en anden opfattelse!

I "Fanøbogen" fortælles, at skipper Peder Thomsen (1744-1816) fik lov af kommandanten (Peder Brinch) til at skyde sin kanon af mod at betale for skuddet. Peder Thomsen var også en rig Sønderhoning! Skuddet ramte den ene båd og ramte en officer, der blev slået ihjel. Englænderne skulle så have råbt "*all over*" og flygtet.

I "Fanøs Historie" gengiver Kromann, hvad hans mormor selv skulle have oplevet. Han gengiver det på følgende måde: "Da faren opdagedes af det vagthavende mandskab, blev der givet signal til batterierne derom. Af disse var det ene batteri på Krobanken og det andet ved Kræmmerbjerget, hvor dengang indsejlingen til Sønderho gik lige forbi. Det var fra Kræmmerbjergets batteri, at angrebet blev afvist. Kommandant var kaptajn P. H. Brinch og næstkommanderende kaptajn Peder Thomsen. Begge var de meget velstående; men Peder Thomsen var dog den rigeste; han havde den pågældende nat kommandoen ved Kræmmerbjergets batteri. Fra admiralitetet var der givet korpset ordre til, at der skulle spares på ammunitionen og kun afgives skud, når der virkelig var fare på færde. Da barkasserne nærmede sig, blev kanonerne gjort klar. Den rige Peder Thomsen, der gik med sølvknapper i frakken, skar en af disse af og lagde den i kanonen, der først skulle fyres af. Det var nemlig en gængs tro dengang, at et skud med sølv i altid var en træffer. Da så kanonen var bragt i stilling klar til affyring, kommanderede Thomsen: "*Klar! A sejer i Guds og Kongens*

Navn, lad jen go o mi Regning, a betaler æ Skaad!" Som sagt så gjort, skuddet gik af og kuglen slog ned i den første barkasse, og hele flotillen vendte øjeblikkelig om og stod ud af havnen".

Det har sikkert ikke altid været let for øverstbefalende Peder Hansen Brinch at holde styr på sønderhofolkene. De var godt trætte af at skulle eksercere og holde vagt evig og altid. Flere fik bøder for ikke at møde op, og kirkeværgen Lars Mortensen blev stærkt bebrejdet, at han havde låst kirkenøglerne inde, så kommandanten ikke kunne få adgang til "den kongelige ammunition", der lå på kirkeloftet.

Men vagterne havde trods alt været på plads også den nat, hvor et skib passerede forbi Sønderho og ikke svarede tilbage, da vagten anråbte det. Vagten troede derfor, det var et fjendtligt skib og affyrede varselsskud fra Krobanken. Skuddet opskræmte selvfølgelig befolkningen, som snart fuldtalligt mødte op på Krobanken. Det viste sig dog, at det var en fiskerbåd fra Nordby. Og så fra Nordby!

Nøden på Fanø tiltog i løbet af krigsårene, hvilket bl.a. fremgår af et brev fra Peder Brinch i november 1812. Han omtaler her sig selv som "anfører over batteriet og korpset i Sønderho". Han beskriver, hvordan øen har mistet en del af sine skibe, dels fordi enkelte blev rekvireret ved krigens udbrud, og dels fordi nogle blev rekvireret med "Kongelig Magasin Korn til Norge" og i den forbindelse stjålet (kapret) af fjenden. Al den dårligdom begrundes en ansøgning om at måtte købe korn fra Ribe Amtstue. Brevet slutter med ordene: "*Vores allerunderdanigste ansøgning håbe og beder vi på anført grund os forundt. Allerunderdanigst Peder Hansen Brinch*".

Andreas Sørensen fortæller i sin bog "Ved det yderste hav", at Peder Brinch under krigen mod England var "interessert i kaperiet", og han fortæller, at der i hans barndom i øststuen i det gamle hus sad en rude, hvori der med en diamant var ridset navnet på en af hans oldefars hollandske kammerater og årstallet 1809.

Da krigen mod englænderne sluttede i 1815, blev det fejret i Sønderho. Der fortælles, at der var festmiddag og bal hos kaptajn P. H. Brinch på kongens fødselsdag. Det beskrives sådan i "Ribe Stiftstidende": "Lørdag den 23. januar hilstes kongens fødselsdag på Sønderho med 28 kanonskud. Om aftenen var øvrigheden med flere af øens agtværdige familier forsamlet hos kaptajn P. H. Brinch, hvor kongens og dronningens og det kongelige huses skåler udbragtes under kanonernes brag og tredobbelt hurra. Efter bordet deltog såvel oldinge som ynglinge i øens nationaldanse indtil kl. 4 om morgenen".

Efter 1815

Vi ved kun lidt om, hvad Peder Brinch foretog sig i årene efter 1815, men han sejlede stadig. Han var bl.a. i Norge og på Island, og han samarbejdede med købmænd fra bl.a. Ribe.

I 1821 var han på Island, og sejlede derefter de islandske varer til i Rotterdam. Hjemrejsen blev meget dramatisk, og han beskrev det selv i skibsdagbogen, som er trykt i "Fanøs Historie". Han fortæller, at de forlod Rotterdam den 19. oktober og havde lods med, indtil de kom "*i søen*". Vinden var stiv kuling, og der var svær sø. De måtte arbejde hårdt for "*at klare landet*". Senere tiltog vinden til storm, og de var bange for, at stormasten ikke kunne holde.

Om morgenen den 24. oktober fik de ud for Sild en svær bræksø over skibet, og de fik vand i kahytten. Peder Brinch udtrykker sin bekymring med ordene "*det så mådeligt ud for os*". De besluttede på et skibråd at gå ind til Sild, selvom der var "*tyk med regn og storm*". De kom ind mod Listerdyb, men "*i brændingen brækkede topsejlråen, og bramråen gik i stykker, mesanen gik og bovsprydet skørnet og knækket. Kappede topsejl, bramsejl og alt bort for at undgå at komme i stranden, da skibet nu var som et vrage, resolverede at få skibet om for vinden for ikke at forlise, nu tog skibet grunden, sejlene fløj, masten gik, men en lykke, at roret holdt, da skibet kom af grunden og over til Lister Dyb, var det nødsaget at gå til ankers på 7 favne vand.... Skibet havde givet sig overalt*".

Om morgenen den 25. oktober kom de med stort besvær "*ind på reden af List*", men der var ikke i List materialer til at få repareret skibet, så de var nødsaget til at søge nærmeste havn - og det var Sønderho, som de kom til den 26. oktober. Dagen efter faldt en matros overbord og druknede. Med på denne rejse som styrmand var en "H.P. Brinch". Det må have været sønnen Hans Pedersen Brinch.

Skibe

Vi har kendskab til flere af de skibe, som Peder Brinch har været ejer af og fører af. Han blev styrmand i 1792 og tog i 1794 borgerskab i Randers som skibsfører. Først af det lille smakskib "Frui Lothe" (24 læster) og siden af galeasen "Andreas" på 29 læster. Se ovenfor. Senere blev han ejer af skibet, men i november 1808 blev det opbragt af den engelske fregat "Crocodile", men Peder Brinch var ikke ombord. Skibet omtales her som "St. Andreas".

Peder Brinch erhvervede sammen med købmænd fra Ribe briggen "King George" (62 læster), der var forlist ved Henne Strand i 1807. Skibet blev repareret i Sønderho og omdøbt det til "St. Pieter". Vi ved, at skibet sejlede med korn til Norge i 1812, og i 1816 var på det på sæl- og hvalfangst. Måske var han kun på enkelte ture med dette skib.

Efter at have solgt "St. Pieter" købte han sammen med en skipper fra Nordby galeasen "Aurora" (55 læster), det var forlist ved Blåvand 1815. Peder Brinch fik også dette skib repareret i Sønderho. - "Aurora" hed også et skib, der i 1809 var blevet kapret af kaperkaptajnen Gregers Pedersen Carstensen fra Sønderho. Det kunne være det samme skib. - Og navnet går igen senere: Peder Brinchs søn Søren fik i 1842 i Sønderho bygget en galease, som han kaldte "Aurora". Senere overtog en anden søn, Jes, skibet.

Fra 1818 var han eneejer af "Aurora" og han har sandsynligvis været i Middelhavet med dette skib, da han i 1823 fik udstedt et algierisk søpas.

Familie

Peder Hansen Brinch (1767-1826) blev gift i 1794 med Lene Mathisdatter, der var født i 1773. Hun døde i 1813 (2 måneder efter at have født det 6. barn) og sammen fik de 6 børn. Han giftede sig igen i 1814 med Lene Marie Sørensdaughter (1793-1831). De fik sammen 8 børn. Det tredje barn blev min tipoldefar Peder Pedersen Brinch - også kaldet Store Peder Brinch.

Da Peder Brinch giftede sig anden gang, var han 47 år, og hans nye hustru var kun 21. Hun var kun et år ældre end Peder Brinchs ældste barn.

I de to ægteskaber fik Peder Brinch ikke mindre end 14 børn. 3 døde som små, men flere blev ret gamle. Drengen, der på silhuetten bliver undervist af sin far i navigation, er den ældste søn Hans Pedersen Brinch. Han blev selv skipper, og det blev alle hans brødre også.

I den kæmpemæssige gruppe personer, der har Peder Brinch som en af deres forfædre, er der i 1. og 2. generation ualmindelig mange skippere/skibsførere.

Da udvandringen fra Sønderho tog fart i slutningen af 1800-tallet, blev der færre og færre med tilknytning til havet. De fleste af Sørøverens efterkommere synes nu nok, at der fortsat skyller lidt havvand i blodet!

Den eneste folketælling i denne periode er fra 1801, og her finder vi Peder Brinch, og husstanden består udover Peder af hustruen Lene Mathisdatter (28 år) og børnene Anne Pedersdatter (7 år) og Hans Pedersen (2 år).

Sygdom, behandling og død

Fanøs store historiker N.M. Kromann har - selvfølgelig - også skrevet om Sørøveren. Han gør det bl.a. i 1940 i en række artikler i Fanø Ugeblad om slægten Brinch. Her fortæller han, at Peder Brinch i marts 1826 måske efter en tur til havnen eller stranden blev stærkt forkølet og måtte gå til sengs. Lægen fra Nordby, doktor Greibe, tilså ham og ordinerede brystthe. I boopgørelsen findes flere regninger fra doktor Greibe. De fortæller os en del om hans sygdomsforløb. I begyndelsen kom doktoren kun på sine sædvanlige ugentlige ture til Sønderho, og Peder Brinch fik ordineret brystthe (mod hoste), krydderte, salep (mod diarré), amerikansk olie, engelsk salt (magnesiumsulfat som afføringsmiddel) og valeriane infusion (udtræk af valerianerod blev brugt mod søvnløshed). Senere fik han spansk flueplaster og krudtpulver(!)

Efter at sygdommen havde varet en måned, fik han et enkelt moskuspulver (anvendt som krampestillende, beroligende lægemiddel) og "fordelende pulver" (som kan bringe en hævelse eller betændelse til at sprede sig og forsvinde). Den 26. april fik han hindbærsaft og chinadråber (feberstillende). Han fik også for 8 skilling badevand, der kunne tyde på, at han havde fået liggesår. Doktoren kom nu næsten hver dag med ekstra vogn fra Nordby. Den 9. maj var han hos Peder Brinch for sidste gang. Da han var tilbage i Nordby sendte han ekspresbud til Varde, hvor det nærmeste apotek lå, men inden denne medicin nåede til Sønderho døde Peder Brinch. Det var den 10. maj 1826. Han blev 59 år.

Gravsten

Inde i Sønderho Kirke står en meget stor gravsten. Den har tidligere ligget ude på kirkegården - øst for kirken, men har nu fundet læ inden døre sammen med andre gravsten over nogle af det lille samfunds mest formuende personer. Stenen står i dag op mod vestmuren og er stærkt forvitret, og det er umuligt at læse teksten. - Det har været dyrt at få lavet en så stor sten, selvom det var den lokale tusindkunstner Jens Jensen Sonnichsen, der var stenhugger. Hans motto var "*Alt hvad man kan tænke sig, kan man lave*".

Øverst på den tidligere så smukt udhuggede gravsten står mindeord over Sørøverens første kone. Hun dør nogle år før ham, og vi må tro, at stenen er blevet lavet kort efter hendes død,

og ved samme lejlighed har man sat plads af til manden, når han døde. Problemet her har været, at sørøveren giftede sig igen, så man har sikkert haft store overvejelser over, hvad man så skulle gøre. Det lykkedes at få det formuleret, så også den nye kones navn er medtaget på stenen. Naturligvis nævnes det også, at han har været særdeles produktiv med 6 børn i første ægteskab og 8 i andet ægteskab. Hvor den anden kone er begravet, ved vi ikke i dag. Hun er kun kommet med på gravstenen som mor til nogle af hans mange børn.

Det fortælles desuden, at han ikke lå "alene under den store sten på kirkegården, da hans søn gamle Jes Brinch udtrykkeligt forlangte at komme under den og også fik sit ønske opfyldt". Peder Brinch døde i 1826, og i hans dødsbo viste det sig, at han endnu havde et tilgodehavende i Alexandria.

Arvesagerne

Den første arvesag ligger tilbage i 1814. Året før var Peder Brinchs første hustru, Lene Mathiasdatter, død. Der blev derfor i 1814 holdt et såkaldt "samfrænde skifte" (fælles slægtninge der medvirkede ved dødsboskifte) efter hende med deres 5 børn. Det var de to sønner Hans på 15 år og Mathias på 6 år. Og det var de tre døtre. De hed alle Anne og var henholdsvis 19, 10 og 4 år. Om den ældste hed det, at hun var "gebrækkelig".

Boopgørelsen viser, at der var værdier for i alt 4.900 rdl. Sønnerne skulle hver have 700 rdl. og døtrene hver 350 rdl., men Peder Brinch erklærede, "at han i betragtning af omstændighederne og med hensyn til hans børns forskellige tarv og trang ville af eget lod skænke børnene således nemlig: Den ældste og gebrækkelige datter 650 rdl. og de andre to hver 350 rdl." - Den ældste fik således i alt 1.000 rdl. og de to andre hver 700 rdl. Det betød, at alle børn fik lige stort beløb - både drenge og piger - undtagen den "gebrækkelige" datter, der fik mere.

Den anden arvesag kommer efter Peder Brinchs død i 1826. Behandlingen af boet strakte sig over mere end 3 år, fordi Peder Brinch havde forretningsforbindelser med mange mennesker i både ind- og udland.

Kort efter at Peder Brinch var blevet begravet i maj 1826 mødte skifteretten op og forseglede og registrerede boets ejendele. I skifteretsprotokollen står bl.a. "at den afdødes tvende chatoller med hans papirer blev forseglede således også den stue, hvori den afdøde arbejdede i sin sidste tid, der indeholdt adskillige dokumenter m.v. såvel som capital". Af de væsentligste værdigenstande nævnes et guldlommeur (omtalt tidligere i denne artikel) med guldkæde, signet og nøgle, en sølvtobaksdåse med sølvkradser og en stor mængde sølvbestik. Sønnen Hans P. Brinch fik gulduret, der i dag forsvundet, men kæde og nøgle befinder sig i dag hos en efterkommer i Esbjerg. Sønnen Mathias P. Brinch fik sølvtobaksæsken. - N.M. Kromann bemærker, at der i fortegnelsen ikke findes piber, men der fandtes et parti skråtobak. Det får Kromann til at konkludere, "at hans forbrug af tobak ikke gik op i røg".

Peder Brinchs oldebarn Thomas Brinch (1869-1932) fortæller i sine håndskrevne optegnelser om slægten Brinch (upubliceret), og også han omtaler guldlommeuret og gentager familietraditionens fortælling om, at Peder Brinch skulle have fået uret for at "have hjulpet en fransk greve, der var taget til fange af englænderne, til at flygte til Marseille. Som tak skal greven have foræret ham et gulddur". Thomas Brinch skriver endvidere om sin oldefar: "Han

var anset for at være en meget velhavende mand, og hans skabe og skuffer bugnede af kostbare ting, han havde taget med hjem fra sine rejser: Silke, linned, sølvtøj, der alt sammen bar hans mærke: en opgående sol. En sølvring med dette mærke findes endnu".

Vi får oplyst i boopgørelsen, at der udover ovennævnte værdigenstande var 4 køer, 1 svin, 10 får, 1 fiskebåd, 14 fags hus med kvist og dertil hørende 7 fag udhus, 1 stk. eng, 4 dages slet i Darum Mark (formentlig retten til at slå hø i fire dage) og 13 agre jord. Af kontanter fandtes 16 specier og 8 hollandske dukater, og desuden ejede Peder Brinch et hus i Nordby, og han havde varer oplagt i et pakhuis i Nordby. Den meget omfattende skifteretsprotokol på over 200 sider viser, at det har været et meget stort arbejde at få styr på indtægter og udgifter, gæld og tilgodehavender. N.M. Kromann fortæller, at "en stor del af Peder Brinchs formue var anbragt i prioriteter på fastlandet og hos beboerne i Sønderho - hos i alt 21 debitorer". Bortset fra et enkelt lån er alle lån udstedt efter 1817, hvilket Kromann tolker sådan, at efter 1817 øges hans formue væsentligt.

Skifterettens arbejde afsluttedes først i januar 1830 - mere end 3 år efter Peder Brinchs død. Det fremgår, at der var et anseligt beløb til fordeling mellem hustruen og de 10 børn, der er levende på dette tidspunkt. Der var 9.505 rdl., og hustruen fik halvdelen af dette beløb, mens den anden halvdel blev fordelt mellem børnene. En dreng fik dengang dobbelt så meget som en pige.

I forbindelse med skifterettens behandling af boet dukkede en sag op, som blev meget ubehagelig for enken. I 1817 havde Peder Brinch modtaget en arv på 220 engelske pund, som han tilsyneladende skulle sende videre til nogle slægtninge på Tønder-egnen. I første omgang købte Peder Brinch manufakturvarer i England for pengene. Skibet, der skulle transportere varerne, sprang læk, og varerne tog væsentlig skade. De blev dog solgt i Altona, men med tab - og derefter gik der virkelig rod i denne arvesag. Peder Brinch tilbød 1200 mark "i mindelighed", hvad der måske også blev betalt, men efter Peder Brinchs død kom en anmodning om yderligere betaling. Det kom fra en købmand Donner fra Altona. Enken, Lene Marie Sørensdatter skriver et særdeles ydmygt brev til købmand Donner, og mon hun ikke har fået hjælp til at formulere brevet. Hun skriver bl.a.:

*Hr. købmand Donner
 Ridder af Dannebrog
 Meget ærede Herre!*

Uventet erfarer jeg, at min afdøde mand skal i England have en gæld, og at samme skal være i Deres hænder.

Grusomt ramte min mands altfor snare hedenfart mig ulykkelige enke og aldeles tilintetgørende vil dette dødsfald være mig, da dette ubetydelige bo ikke vil levne mig og mine 7 uforsørgede børn noget, når dette skal medgå til en mig ligeså ubekendt som uventet gælds dækning, hvorom min salig mand aldrig talte uden som en afgjort ting. Til Dem ædle Herre! bekendt for Deres ædle hjerte, ikke mindre end for den mand, der selv har følt sorgens tunge slag, hentyer jeg ulykkelige med fuld fortrøstning, villig til, hvis De måtte tvivle om min stilling, at skaffe Dem troværdigt vidnesbyrd for, at ved mit bos opgørelse, når min salig mands kreditorer vil fare strengt imod mig, intet andet vil være tilovers for mig end forlade alt.

Skulle jeg fejle i håbet om ved Deres godhed at se denne min vigtigste velfærdssag for en for mig tålelig måde arrangeret, da vil jeg tabe troen på menneskene, det, der hidtil har opretholdt mit sunkne mod i min fortvivlede stilling.

Jeg lægger min skæbne i deres hånd og ser med en ulykkelig enkes fulde bekymring dens udfald, der sikkert ganske beror på Dem i møde.

Med dyb vemod

ærbødigst

Lene salig P.H. Brinchs

Vi ved ikke, hvordan sagen endte for den stakkels enke, men mon ikke det er gået. - Vi ved, at hun efter Peder Brinchs død førte et meget nøjagtigt regnskab over udgifter. Her nævner hun bl.a.: et anker brændevin, pigen Kirstens løn for et halvt år, 5 par træsko til børnene, et par nye sko til mig selv, 3 nye Manchester hatte til drengene, betalt tyrepenge af 4 køer, 1 kande rum, 16 læs klyne, 2 læs lyng med fragt, 3 filthatte til drengene. Lidt blev der da råd til!

Sørøveren?

Men hvorfor kaldes Peder Hansen Brinch i familietraditionen for Sørøveren? Der er kun få steder i det trykte materiale, at ordet "sørøver" bruges om ham, og de fleste steder gentages blot betegnelsen uden den store refleksion. Men min far og hans generation brugte altid udtrykket. Når vi var i Sønderho, skulle vi ofte forbi "Sørøverens Hus" og måtte - igen - høre nogle af historierne. Især holdt vi meget af beretningen om "*I Guds og Kongens navn og på min regning - FYR!*"

En mulig årsag til, at han fik sørøverbegrebet hæftet på sig, kunne være, at han havde fået udstedt et kaperbrev fra den danske konge, som gav ham mulighed for at angribe og erobre fjendtlige skibe. De opbragte skibe og deres last kunne så sælges med god fortjeneste. Om han rent faktisk havde fået kaperbrev ved vi ikke, og at han skulle have opbragt skibe i danske farvande, er der ikke noget, der tyder på.

Tilnavnet kan selvfølgelig også stamme fra hans aktiviteter i Middelhavet. Familietraditionen fortæller, at han med sin lille galease "Andreas" her skulle have opbragt engelske skibe og bragt dem ind til Marseille. Den engelske signalgast Robert Wilsons tegning fra 1807 kan måske understøtte familietraditionen. - Peder Brinch omtaler sig selv som "*skibs-capitain*", som han også har fået skrevet på sin gravsten.

Afslutning

Andreas Sørensen skriver: "Der er ingen tvivl om, at Peder Hansen Brinch har været en mand, der både i evner og personlighed ragede højt op over sine medborgere på øen. På hans tid var Fanø endnu den fattige fiskerø, og kølen til den store flåde, der senere skulle befare alle have, var næppe lagt. Han har altså været en foregangsmand for sine landsmænd. Af hans klædedragt, det store smukke hus, han byggede sig og de mange værdifulde kunstgenstande, han samlede her, fremgår det, at han også kulturelt var vokset op over øens daværende niveau. Og endvidere reddede han ... sin formue ud af statsbankerotten".

Sven B. Anthonisen

Noter, henvisninger og illustrationer findes på <http://www.aldus.dk/fanoe/soeroeveren>